

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА

(Полтава)

## РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ПОЛІТЕХНІЗМУ ЗАСОБОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВ- НОЇ ПРАЦІ УЧНІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ)

Розкрито специфіку реалізації ідеї політехнізму у вітчизняному шкільництві другої половини XX ст. засобом організації продуктивної праці учнів. У зв'язку з цим схарактеризовано законодавчо-нормативну і матеріально-технічну базу, зміст і основні форми залучення школярів до трудової виробничої діяльності.

*Ключові слова:* політехнізм, продуктивна праця, підготовка до практичної діяльності, виробниче навчання, промисловість, сільське господарство, професіоналізація.

Кардинальні зміни в соціально-економічному та духовно-культурному житті українського суспільства зумовили необхідність перегляду характеру розвитку вітчизняної шкільництва. Тож інтеграційні, демократичні й гуманістичні тенденції розвитку висувають нові завдання до змісту освіти та його науково-методичного забезпечення. Сучасна педагогічна наука і шкільна практика переорієнтовуються на формування в учнів інноваційного типу культури і мислення, здатності ефективно і свідомо співпрацювати у глобальному швидкоплинному просторі. В освітній політиці України чітко окреслилися дві домінуючі тенденції: з одного боку, орієнтація на відродження кращих традицій вітчизняної системи освіти у сфері підготовки спеціалістів і кваліфікованих робітників, з іншого, – спрямованість на інтеграцію у світове та європейське товариство, що вимагає володіння вітчизняними фахівцями новітньою технікою, нанотехнологіями, універсальними способами перетворювальної трудової діяльності.

Безумовно, визначальною рисою сучасного ділового і буденного життя є свідоме ставлення особистості до праці, що надає людині можливість осмислити історико-культурні й трудові традиції. Аналіз вітчизняного історико-педагогічного досвіду слугує невичерпним джерелом ідей для ефективної педагогічної діяльності в різних освітніх сферах. Розв'язання завдання забезпечення якісної підготовки особистості до майбутньої трудової діяльності також неможливе без глибокого вивчення теорії і практики впровадження ідеї політехнізму у вітчизняному шкільництві другої половини XX ст. Особливо цінним у зв'язку з цим виступає досвід організації продуктивної праці учнів як вагової складової системи політехнічної підготовки. Тому метою нашого дослідження є вивчення специфіки реалізації ідеї політехнізму шляхом залучення школярів до продуктивної трудової діяльності.

Особливості продуктивної праці як необхідного складника навчально-виховного процесу презентовано в роботах С. Ананьїна, П. Блонського, І. Гессена, О. Захаренка, А. Макаренка, С. Русової, В. Сипченка, В. Сухомлинського, І. Ткаченка, С. Шацького. Наукове обґрунтування організація продуктивної праці набула в роботах Б. Бухалова, В. Казакевич, В. Корольського, А. Кітторова, В. Мадзігона, М. Пральянова, В. Полякова, Д. Тхоржевського, І. Чернищенко. Актуальні дидактичні проблеми політехнічної спрямованості продуктивної праці школярів вивчали П. Атутов, С. Батишев, А. Калашников, В. Розенберг. Досвід організації продуктивної трудової діяльності узагальнено в роботах В. Близнюка, А. Глущенко, І. Дулі, А. Сайко, П. Сапранова.

Розпочатий наприкінці 50-х рр. ХХ ст. перехід вітчизняної школи до загальної середньої освіти дозволив готувати не тільки абітурієнтів вишів і технікумів, але й у значних обсягах залучати випускників середніх шкіл до народного господарства, до сфери матеріального виробництва. Створювалася можливість поповнювати лави робітників і селян освіченою молоддю, що, у свою чергу, було важливою передумовою для подальшого розвитку суспільного виробництва. У цьому зв'язку значно посилюється трудове виховання і політехнічна освіта, залучення школярів до суспільно корисної праці, усе більшого значення набувають трудові об'єднання учнівської молоді, ціла низка шкіл здійснюють спробу разом із загальноосвітньою ввести обов'язкову професійну підготовку, яка звершувалася присвоєнням кваліфікаційного розряду. З іншого боку, вища школа вперше стала отримувати всебічно підготовлених абітурієнтів, які мали початкову професійну підготовку за робітничими спеціальностями і володіли досвідом участі у виробничій праці. Безумовно, ця обставина мала визначальне значення для соціально-економічного зростання країни.

Беручи за основу Закон СРСР „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР”, прийнятий 24 грудня 1958 р., згодом, 17 квітня 1958 р., Верховною радою УРСР був затверджений Закон „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР”. У ньому підкреслювалося, що головним недоліком вітчизняної освіти є „певний відрив навчання від життя, недостатня підготовленість тих, хто закінчує школи, до практичної діяльності”. У зв'язку з цим стверджувалася необхідність реформування системи освіти. Головним завданням школи проголошувалася „підготовка учнів до життя, суспільно корисної праці, дальше підвищення рівня загальної і політехнічної освіти”. Виходячи з такого розуміння цільових орієнтирів провідним началом навчання і виховання в середній школі визнавався тісний зв'язок навчання з працею: „Визнати за потрібне вже з перших років навчання готувати дітей до того, що вони повинні в подальшому брати участь у суспільно корисній праці” [2, с. 514].

Восьмирічні загальноосвітні трудові політехнічні школи були покликани надавати учням міцні основи загальноосвітніх та політехнічних знань, виховувати любов до праці та готовність до суспільно корисної діяльності. Учні восьмирічки залучалися до доступних форм суспільно корисної праці. Повна середня освіта, починаючи з 15-16 річного віку здійснювалася на основі поєднання навчання з виробничою працею. Було встановлено, що в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах із виробничим навчанням

„особи, які закінчили восьмирічну школу, отримують упродовж трьох років середню освіту і професійну підготовку для роботи в одній із галузей народного господарства або культури” [10, с. 55–56]. Тенденція до посилення початкової професійної підготовки в позакласній роботі, яка вбачалася в умовах переходу до середньої освіти в практиці роботи освітньої школи 1956–1958 рр., набуває характеру обов’язкової професійної підготовки й отримує відповідне законодавче оформлення. З цією метою тривалість шкільного навчання збільшилася на один рік. Реорганізація середньої школи розпочалася в 1959–1960 н. р. Поступово вводився новий навчальний план (1959 р.) і нові навчальні програми. У відповідності до них збільшувалася кількість годин на працю і суспільно корисну роботу в середніх класах, зміцнювався взаємозв’язок загальної і політехнічної освіти, трудового навчання. Однак основною ланкою перебудови школи була організація виробничого навчання і виробничої праці школярів 9–11 кл. З цією метою в кожному класі виділялося 12 годин у тиждень.

На початку 60-х рр. ХХ ст. у всіх районах країни була здійснена велика робота щодо зміцнення навчально-матеріальної бази трудового й виробничого навчання, підвищення рівня інженерно-педагогічних кадрів, виявлення та пропаганди передового досвіду виробничого навчання. У міських і сільських школах розроблялися вдалі форми поєднання навчання з виробничою працею, початкової професійної підготовки, залучення випускників до праці у сфері матеріального виробництва. Як правило, таких шкіл було більше в районах із розвинутою промисловістю або сільським господарством. Утім, відзначаючи позитивні зміни, підкреслимо, що в державних масштабах проблема професійної підготовки залишалася не вирішеною.

10 серпня 1964 р. було прийнято постанову „Про зміну терміну навчання в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням”. У цих школах на базі восьмирічних шкіл було встановлено дворічне навчання замість попереднього трирічного терміну навчання. Органам народної освіти було доручено „прийняти міри щодо належної постановки виробничого навчання учнів старших класів середніх шкіл і забезпечити зміцнення подальшого розвитку матеріальної бази для їх виробничої підготовки на підприємствах, у радгоспах і колгоспах” [10, с. 218]. Ця постанова зберігала виробниче навчання як обов’язкове, а також значно скорочувала час відведений на його здійснення.

Зважаючи на постанову „Про часткову зміну трудової підготовки в середній загальноосвітній школі” (1966 р.), особливої актуальності набувало завдання подальшого вдосконалення трудового виховання, політехнічної освіти і професійної орієнтації школярів. ХХІІІ (1966 р.) і ХХІV (1971 р.) з’їзди КПРС визначили розвиток вітчизняної школи як загальноосвітньої, трудової і політехнічної. Висувалася мета „підняти якість навчання школярів, активніше й більш цілеспрямовано готувати їх до суспільно корисної праці” [1, т. 10, с.358]. Було визнано необхідним посилити роботу з професійної орієнтації. При цьому особлива увага приділялася врахуванню нахилів молоді й потреб народного господарства у кваліфікованих кадрах.

У 1966 р. розпочався планомірний перехід на нові навчальні плани й програми, які передбачали подальше вдосконалення трудової і політехнічної підготовки школярів, здійснення початкової професійної підготовки.

Одним із його напрямів була робота шкіл із виробничим навчанням. Зауважимо, що в 1966-1967 н. р. приблизно 1/3 вітчизняних шкіл висловилися за збереження їх як шкіл із виробничим навчанням. При цьому в окремих областях таких шкіл залишалось 5-6 %, а в інших – 50 %. Такий стан пояснювався тим, що деякі регіони були забезпечені педагогічними кадрами, сучасним виробничим оснащенням. Тож було визнано доцільним у таких школах зберегти й удосконалити виробниче навчання.

Значного розвитку на селі здобула така форма організації продуктивної праці як учнівська виробнича бригада. Упродовж року сільські школярі набували корисні виробничі навички, засвоювали сільськогосподарську техніку, вирощували зернові культури, овочі, коренеплоди, працювали в сфері тваринництва, надаючи значну допомогу сільському господарству. Широке розповсюдження отримали й шкільні лісництва. У 1969 р. Міністерство освіти СРСР разом із профільними міністерствами лісового і сільського господарства проводили змагання між учнівськими виробничими бригадами і шкільними лісництвами.

У 1971-1975 рр. у вітчизняних школах була проведена значна робота щодо зміцнення навчально-матеріальної бази трудового виховання і політехнічної освіти, зростала кількість майстерень з обробки деревини і металу, поповнилось їх оснащення, поступали нові автомашини, трактори й інша техніка. Для поглибленого трудового навчання учнів 9-10 кл. міських шкіл було створено 222 міжшкільних навчально-виробничих комбінати, де школярі навчалися за такими важливими для народного господарства профілями, як металообробка, автосправа, обробка тканин, електротехніка, радіотехніка. Старшокласниці навчалися також машинопису і діловодству.

У 1966-1975 рр. учні загальноосвітніх шкіл усе більш активно залучаються до систематичної суспільно корисної, виробничої праці у складі трудових об'єднань шкільної молоді. У 1975 р. провідними типами трудових об'єднань школярів стали учнівські виробничі бригади в радгоспах і колгоспах, шкільні лісництва, табори праці й відпочинку, ремонтні бригади, трудові загони старшокласників. Значно збільшилася кількість учнів, які вступали влітку на тимчасову роботу в сферу обслуговування і промислові підприємства. У 1975 р. в трудових об'єднаннях брало участь 8 млн. школярів СРСР. Основною формою організації суспільно корисної праці сільських школярів виступали учнівські виробничі бригади.

В умовах переходу до загальної середньої освіти реалізація політехнізму засобом організації продуктивної праці школярів набула особливого значення, оскільки у країні значно збільшилася кількість випускників, які після закінчення школи йшли працювати у сферу матеріального виробництва. Упродовж 1976-1980 рр. у змісті шкільної освіти вагомого значення набув професійний компонент. Він реалізовувався у практиці роботи шкіл у формі початкової професійної підготовки. Безумовно, у такому контексті найбільшу вагу мали, по-перше, трудове (виробниче) навчання, по-друге, суспільно корисна виробнича праця.

У відповідності до орієнтирів розвитку всезагальної середньої освіти, визначених XXV з'їздом КПРС (1976 р.), до плану заходів Міністерства СРСР було внесено пункт щодо необхідності „прийняти заходи до подальшого удосконалення трудового виховання й профорієнтаційної роботи в школі”,

передбачалося в основному завершити введення навчання учнів сільських шкіл роботі на тракторах, а також реалізовувати перспективний план розвитку НВК [12, арк. 11].

Тож ефективним засобом удосконалення продуктивної праці старшокласників виступало в цей час розширення мережі міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і професійної орієнтації школярів. У 1976 р. у країні їх нараховувалося біля 250 одиниць, де проходили поглиблену підготовку приблизно 300 тис учнів. Значний розвиток отримали учнівські виробничі бригади, шкільні лісництва, табори праці й відпочинку. За даними Міністерства СРСР у цілому в країні діяло понад 40 тис. учнівських виробничих бригад і біля 7 тис. шкільних лісництв. У літніх виробничих роботах брало участь більше 9 млн. учнів 7-9-х класів сільських і міських шкіл.

Важливе значення для реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті мала Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР „Про подальше удосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовку їх до праці” (1977 р.). Цей документ на багато років визначив шляхи розвитку вітчизняного шкільництва і виступив важливим етапом зближення загальноосвітньої і професійної школи [13, арк. 2]. Так, у постанові передбачалося збільшення часу на трудову підготовку школярів з 2 до 4 год. на тиждень, що з урахуванням 2 год. факультативних занять дозволяло 6 год. у тиждень витратити на поглиблену трудову підготовку старшокласників. Усе це створювало об’єктивну можливість для поєднання навчання з продуктивною працею. На Всесоюзному з’їзді вчителів (1978 р.) делегати зазначали, що „провідною формою організації суспільно корисної праці сільських школярів є учнівська виробнича бригада” [15, арк. 68]. У 1979 р. за оцінками Міністерства СРСР в Україні у 35 тис. трудових об’єднаннях працювало понад 1 млн. 400 тис. старшокласників [11, с. 63.].

Новий етап реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті, розпочатий після прийняття Постанови Верховної Ради СРСР „Про основні напрями реформи загальноосвітньої та професійної школи” від 12 квітня 1984 р., був пов’язаний із удосконаленням трудової підготовки учнів у напрямі профілізації старої школи. Тож головним завданням політехнічної освіти стала підготовка молодого покоління до нової системи суспільно-трудова відносин. Утім, зауважимо, що здійснення планів супроводжувалося певними складнощами (різка демократизація суспільства, радикальна економічна реформа), тому спроба надати старшокласникам обов’язкову професійну підготовку не мала логічного завершення.

Так, упродовж означеного періоду впровадження ідеї політехнізму відповідало загальним тенденціям реформування загальної середньої освіти. Відповідно до Наказу Міністерства освіти УРСР „Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і організацію їх суспільно корисної, продуктивної праці” від 9 серпня 1984 р. значна увага приділялася модернізації трудового виховання, забезпеченню тісного взаємозв’язку вивчення основ наук із виробництвом, з безпосередньою участю школярів у систематичній, організованій і посиленій суспільно корисній продуктивній праці [14, с. 20–31]. У документі зазначалося, що трудова підготовка старшокласників повинна здійснюватися на основі нових програм

із трудового навчання і суспільно корисної продуктивної праці. Крім цього, було затверджено перелік професій, за якими забезпечувалася підготовка учнів у загальноосвітній школі. Така початкова професійна підготовка школярів відповідала соціально-економічним потребам регіонів, віковим особливостям школярів, рівню їх політехнічної підготовки.

Можливості реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті розширилися у зв'язку з тим, що впродовж 1985-1986 н. р. до навчальних планів старшої школи (IX, X кл.) було введено 4 год. на тиждень „Трудового і професійного навчання”. За необхідних умов кількість годин могла збільшуватися за рахунок факультативних занять. Тож у навчальному плані IX кл. для навчально-виробничої практики відводилося 132 год. [5].

Упродовж 1986-1988 рр. продуктивна праця старшокласників забезпечувалася за рахунок „Трудового й професійного навчання” (4 год. на тиждень), „Обов'язкової суспільно корисної, продуктивної праці”, а також факультативів. Трудова практика тривала дванадцять днів (по 6 год.) і здійснювалася відповідно до профілю професійної і трудової підготовки [6; 7].

У 1988-1989 н. р. було скасовано обов'язкову початкову професійну підготовку школярів. У тих школах, де залишилося поглиблене трудове і професійне навчання (за бажанням учнів і батьків, а також за наявності відповідних умов) реалізація ідеї політехнізму здійснювалася шляхом використання годин „Трудового й професійного навчання” (5 год. на тиждень у IX кл., 4-5 год. – у X кл.), а також факультативів. Учні інших шкіл до суспільно корисної продуктивної праці залучалися на уроках „Трудового навчання” (3 год. на тиждень у IX кл, 4 год. – у X кл.) або на факультативних заняттях [3; 8].

Реалізація нової концепції загальної середньої освіти, спрямованої на гуманітаризацію й інтеграцію навчальних дисциплін, що розпочалася в 1989-1990 н. р., на жаль, зменшила можливості залучення школярів до продуктивної трудової діяльності. Професійна підготовка у старших класах упродовжувалася лише за бажанням учнів та їх батьків із метою задоволення регіональних потреб у робітничих кадрах. Реалізація ідеї політехнізму в основній школі здійснювалася на уроках „Трудового навчання” (2 год. на тиждень) та „Профільного навчання” (2 год. на тиждень у X кл., і 4 год. – у XI кл.). У школах із поглибленою трудовою підготовкою на трудове навчання відводилося 2 год. на тиждень у IX-X кл., на професійне навчання – 2-3 год. на тиждень у XI кл. та 5-4 год. – у X кл. [4].

У першій половині 90-х рр. XX ст. новою формою організації госпрозрахункової трудової діяльності старшокласників виступали шкільні кооперативи. У цілому їх діяльність відповідала педагогічним умовам організації продуктивної праці школярів. Водночас специфіка діяльності таких підприємств полягала в тому, що вони залучали учнів до нових суспільно-економічних відносин, забезпечували безпосереднє включення учнів до організаційно-планової діяльності та ознайомлення з мікрокліматом і виробничими відносинами трудового колективу. Навчально-виробнича діяльність шкільного кооперативу відповідала навчальним програмам, регламентувалася статутом, супроводжувалася виготовленням продукції, яка користувалася попитом серед споживачів, а також контролювалася міським управлінням торгівлі. Доцільно зауважити, що шкільні кооперативи існували не довгий час і припинили свою діяльність у результаті відміни пільг на оподаткування учнівського виробництва та зміни кон'юнктури ринку.

Поширеною формою організації продуктивної праці школярів у цей час залишалися МНВК. Специфікою їх діяльності було виготовлення продукції на основі договорів із виробничими підприємствами та розширення практики укладання договорів із професійно-технічними училищами та базовими підприємствами. Утім організація продуктивної праці школярів на базі МНВК мала певні недоліки: недостатня матеріально-технічна підтримка з боку базових підприємств; невирішеність на законодавчому рівні питань матеріального розрахунку з базовими підприємствами; незабезпеченість учнів спеціальними робочими місцями; недосконалість механізму оплати праці школярів тощо.

Отже, у ході дослідження встановлено, що ефективним засобом реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті другої половини ХХ ст. виступала організація продуктивної праці учнів у галузі сільського господарства й промисловості. Упродовж 1950 – 1960 рр. продуктивна трудова діяльність школярів здійснювалася на базі цехів виробничих підприємств, шкільних майстерень, радгоспів і колгоспів. Певне нехтування організаційно-педагогічними умовами під час запровадження виробничого навчання спрямовувало організацію праці старшокласників на вузькопрофесійну підготовку. Недостатнє дотримання методичних вимог зумовлювалося низьким рівнем підготовки педагогічних кадрів, а також відсутністю єдиних навчальних програм і методик викладання. Найбільш розповсюдженою формою залучення школярів до продуктивної праці були учнівські виробничі бригади, які формувалися відповідно до соціально-економічних потреб регіонів. Протягом 70-х – першої половини 80-х рр. навчально-матеріальна база продуктивної праці була значною мірою вдосконалена завдяки підтримці базових підприємств. Виникли табори праці й відпочинку, МНВК, які надавали можливості для організації праці учнів згідно з технологічним процесом виробництва. Актуалізація питань планування, нормування, обліку та оплати праці сприяла становленню госпрозрахункових шкільних виробництв. У цей час почала здійснюватися спеціальна підготовка вчителів трудового навчання до управління продуктивною працею учнів.

У період, що охоплює другу половину 80-х рр. ХХ ст., організація продуктивної трудової діяльності школярів набула рис обов'язковості й професійності, що сприяло розширенню мережі МНВК, появі навчально-виробничих господарств, а також шкільних кооперативів, які працювали на засадах госпрозрахунку. Продуктивна праця учнів на таких підприємствах мала суспільну значущість, завершувалася виготовленням корисних виробів, організовувалася з урахуванням особистих інтересів учнів, сприяла залученню школярів до технічної творчості й дослідництва та, що не менш важливо, матеріально заохочувалася. У 90-х рр. ХХ ст. завдяки педагогічному ентузіазмові вчителів трудового навчання значного розвитку набули форми організації навчання, які відповідали вимогам госпрозрахунку та самофінансування (шкільне виробництво типу районного навчально-виробничого об'єднання, дослідно-експериментальне навчальне виробництво сільських шкіл, експериментальна школа комбінат в умовах сільських малокомплексних шкіл, дослідно-експериментальне навчальне господарство на госпрозрахунковій основі в рамках агропрому, поглиблена трудова підготовка за

напрямом „фермерство“). На жаль, спеціальна підготовка вчителів до організації продуктивної праці учнів у цей час практично не здійснювалася.

Тож проведене дослідження дає підстави визначити подальші напрями роботи з проблеми й окреслити перспективні напрями актуалізації ідей продуктивної праці школярів, зокрема, удосконалення законодавчо-нормативної бази, яка стимулюватиме розвиток шкільних навально-виробничих підприємств; організація загальнодержавної підтримки трудової підготовки як однієї з провідних форм самореалізації особистості старшокласників; поширення багатого вітчизняного досвіду продуктивної праці учнів в умовах профілізації старшої школи.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Народное образование в СССР. Сб. документов (1917-1973 гг.). – М. : Просвещение, 1974. – 543 с.
2. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – 8-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1984.
3. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду. 1917–1959 рр. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1959. – 880 с.
4. Навчальні плани для шкіл з поглибленим трудовим і професійним навчанням на 1988/89 навчальний рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. –1988. – № 12. – С. 10–12.
5. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1985/86 навч. рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1985. – № 10. – С. 3–23.
6. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1986/87 навч. рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. –1986. – № 6. – С. 3–26.
7. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1987/88 навч. рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. –1987. – № 8. – С. 19–25.
8. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1988/89 навч. рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. –1988. – № 10. – С. 3–14.
9. Оржеховская В. М. И опять пятая трудовая / В. М. Оржеховская // Радянська школа. – 1980. – № 5. – С. 60–63.
10. План заходів Міністерства СРСР щодо виконання рішень XXV з'їзду КПРС (1976 р.) // Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ), ф. 9563, оп. 1, спр. 2971, арк. 11.
11. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про подальше удосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовку їх до праці» (1977 р.) // ДАРФ, ф. 9563, оп. 1, спр. 3333, арк. 2.
12. Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і організацію їх суспільно корисної, продуктивної праці // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. –1985. – № 3. – С. 20–31.
13. Суспільно корисна праця школярів. Із матеріалів Всесоюзного з'їзду вчителів (1978 р.) // ДАРФ, ф. 9563, оп. 1, спр. 2974, арк. 68.

#### *ЛАРИСА СЕМЕНОВСКАЯ*

#### РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕИ ПОЛИТЕХНИЗМА СПОСОБОМ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОДУКТИВНОГО ТРУДА УЧЕНИКОВ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XX ВЕКА)

Раскрыта специфика реализации политехнизма в отечественном школьном образовании второй половины XX века способом организации продуктивного труда учеников. В связи с этим охарактеризованы законодательно-нормативная и материально-техническая базы, содержание и основные формы привлечения учеников к трудовой производственной деятельности.



*Ключевые слова: политехнизм, продуктивный труд, подготовка к практической деятельности, производственное обучение, промышленность, сельское хозяйство, профессионализация.*

LARYSA SEMENOVSKAYA

REALIZATION OF POLYTECHNIC IDEA BY FACILITY OF ORGANIZING THE PRODUCTIVE PUPILS LABOUR (THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)

The specific of the realization of polytechnic idea by facility of organizing the productive labour of pupils at home schools of the second half of the 20th century is exposed. In this connection a legislatively-normative, material and technical base, contents and basic forms of bringing the school pupils into the labour productive activity are described.

*Keywords: polytechnic idea, productive labour, preparation to practical activity, productive studies, industry, agriculture, professional making.*

Одержано 15.11.2010 р., рекомендовано до друку 2.11.2010 р.